

Dossier: El Neolític

Educació Secundària

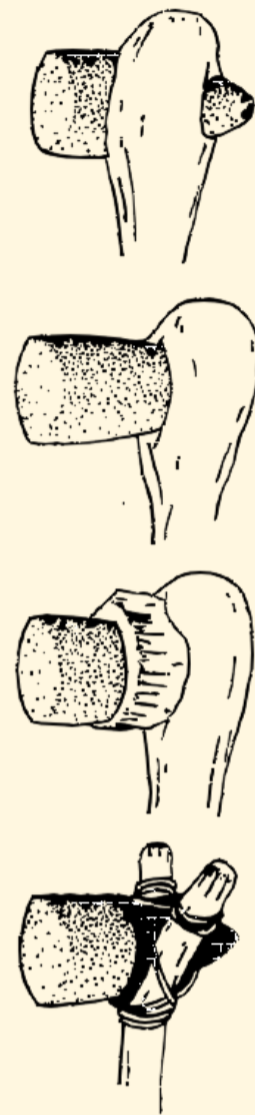
Índex

1. _____
2. L'expansió del Neolític
3. Eines del Neolític
4. Sedentarisme
5. Comerç
6. Ceràmica
7. Rituals i art
8. El final del neolític
9. Glossari

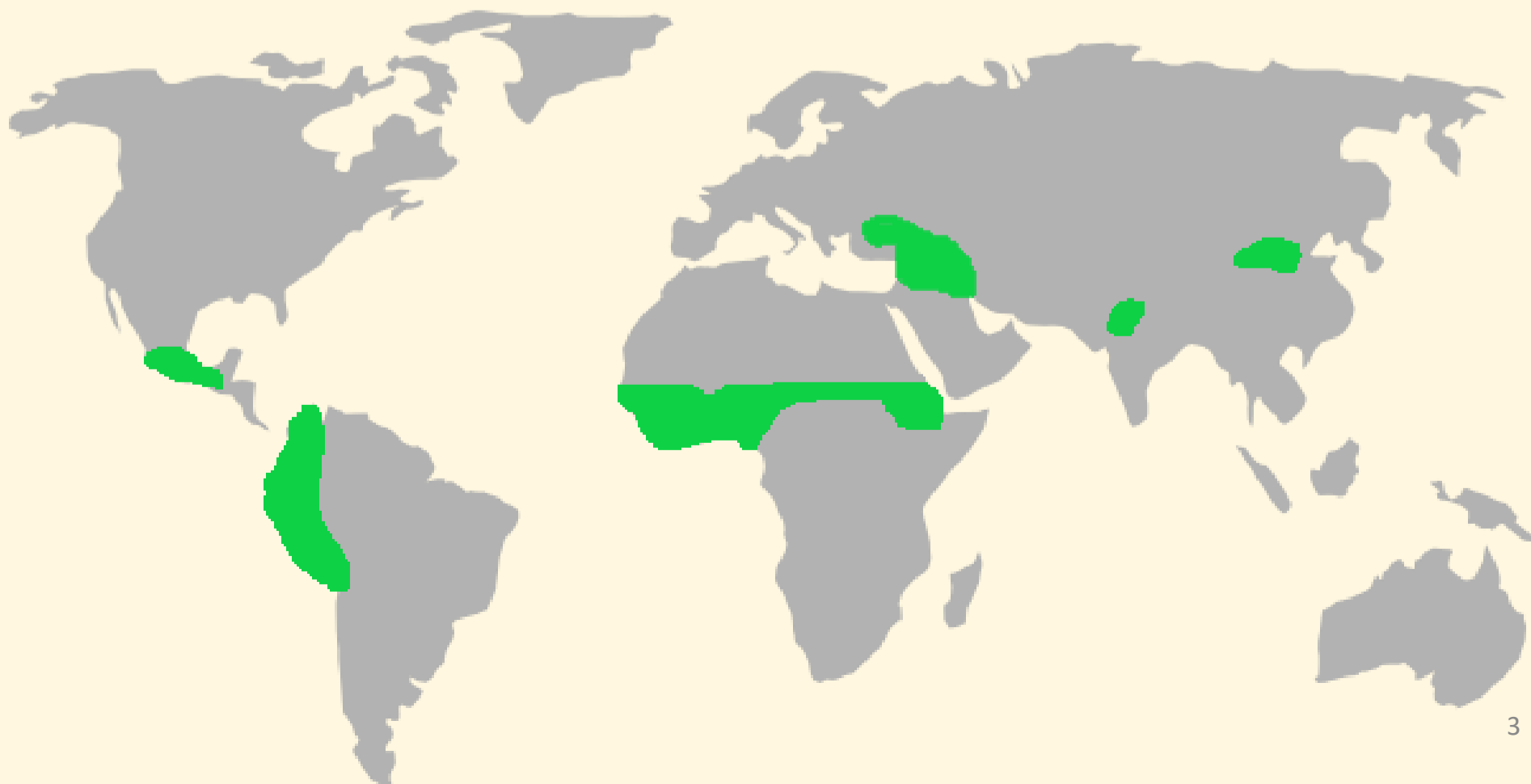
El Neolític

El neolític és el període de la prehistòria en què vam començar a **conrear vegetals** i a **domesticar animals**, fet que va produir un canvi social enorme en les comunitats d'aquell moment. El nom *neolític* ve d'un nou tipus d'eines (*neo* = nova, *lític* = pedra), en la qual es fabriquen **destrals** i **aixes** amb una tècnica nova que consisteix a **gratar roques fins a donar-los forma**. Aquestes noves eines estan molt relacionades amb l'activitat del treball de la fusta, des de tallar un arbre fins a donar forma a una fusta per a fabricar un mànec, per exemple.

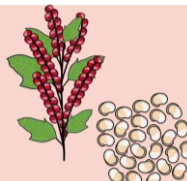

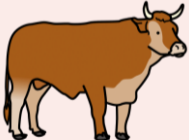

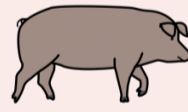

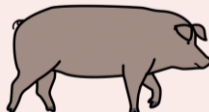
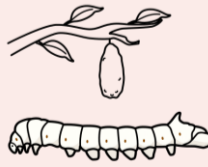

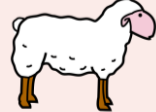
Pel que sabem fins ara, el neolític sorgeix a diferents zones del món de forma independent. Així, els llocs més coneguts quant a l'aparició del neolític són aquests: la zona del **sud-est asiàtic** (a les zones actuals de l'Índia i la Xina), els **Andes** i parts de la **selva amazònica**, l'altiplà de **Ciutat de Mèxic**, el **Sahel** a l'Àfrica i l'**Orient Pròxim**.

Propostes d'emmanegament de destrals polides (Eiroa et al., 20017)

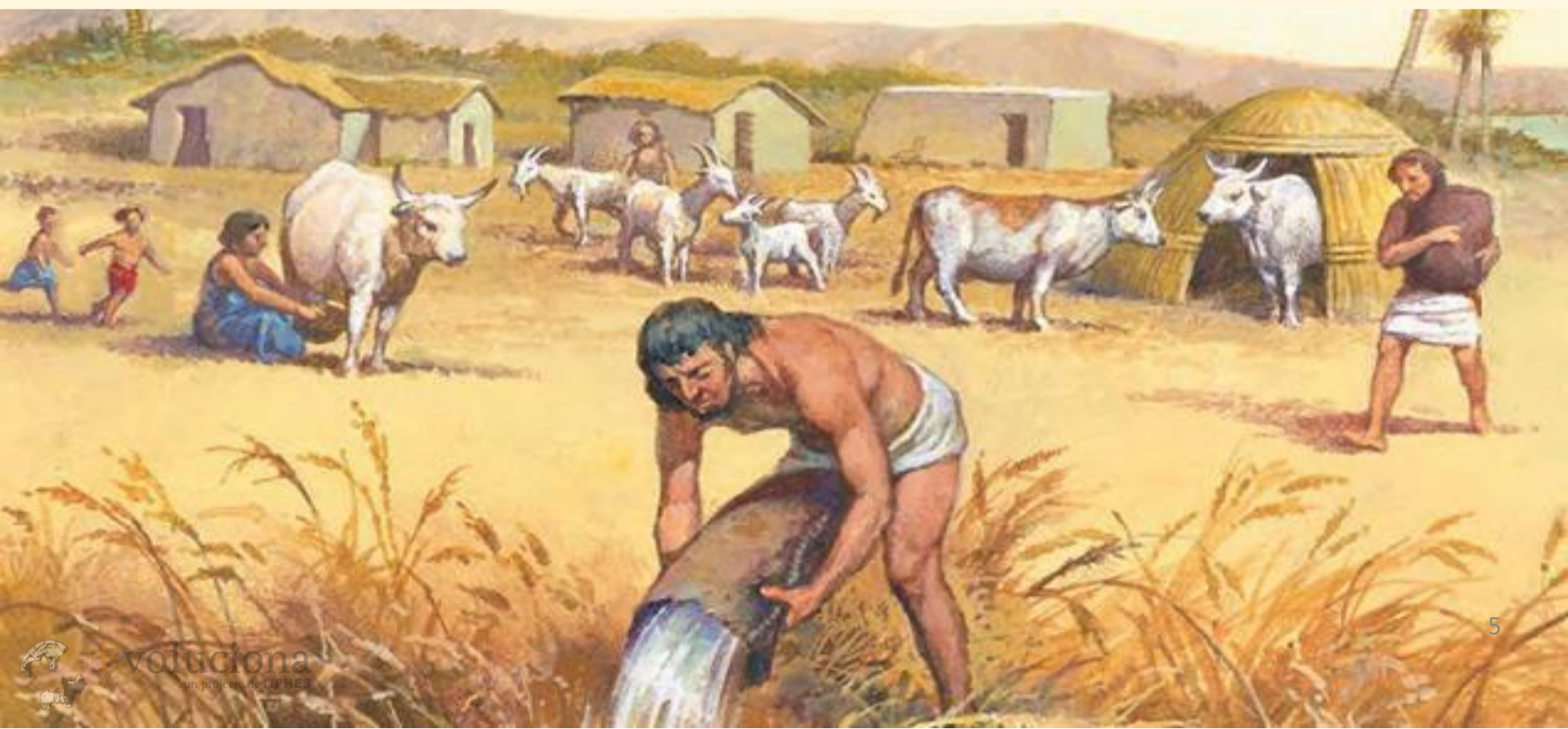
En les diferents àrees d'origen del neolític trobem la domesticació de diferents animals i conreus, depenent dels recursos de la zona:

Pròxim Orient	Sahel (Àfrica)	Sud-est asiàtic	Andes (Sud-amèrica)	Altiplà de Mèxic (Centreamèrica)
 Blat	 Sorgo	 Arròs	 Arròs	 Quinoa
 Llenties	 Arròs africà	 Mill	 Mongetes	 Patata
 Ordi	 Cafè (Etiopia)	 Soia	 Alvocat	 Carabassa
 Lli	 Te	 Tomàquet	 Pinya	 Cacau
 Cabra	 Pintada	 Gallina	 Gall dindi	 Alpaca
 Bou	 Burro	 Porc		 Llama
 Porc		 Cuc de seda		 Conillet d'Índies
 Ovella				

L'expansió del Neolític

El neolític del **Pròxim Orient** és el que arribarà a Europa. En aquesta zona, sembla que ja comencen a conrear sègol ara fa uns **11.000 anys**, i cap als **9.000** el blat i l'ordi, segurament després d'un període en què ja s'explotaven sistemàticament aquestes espècies quan encara eren salvatges (**silvicultura**).

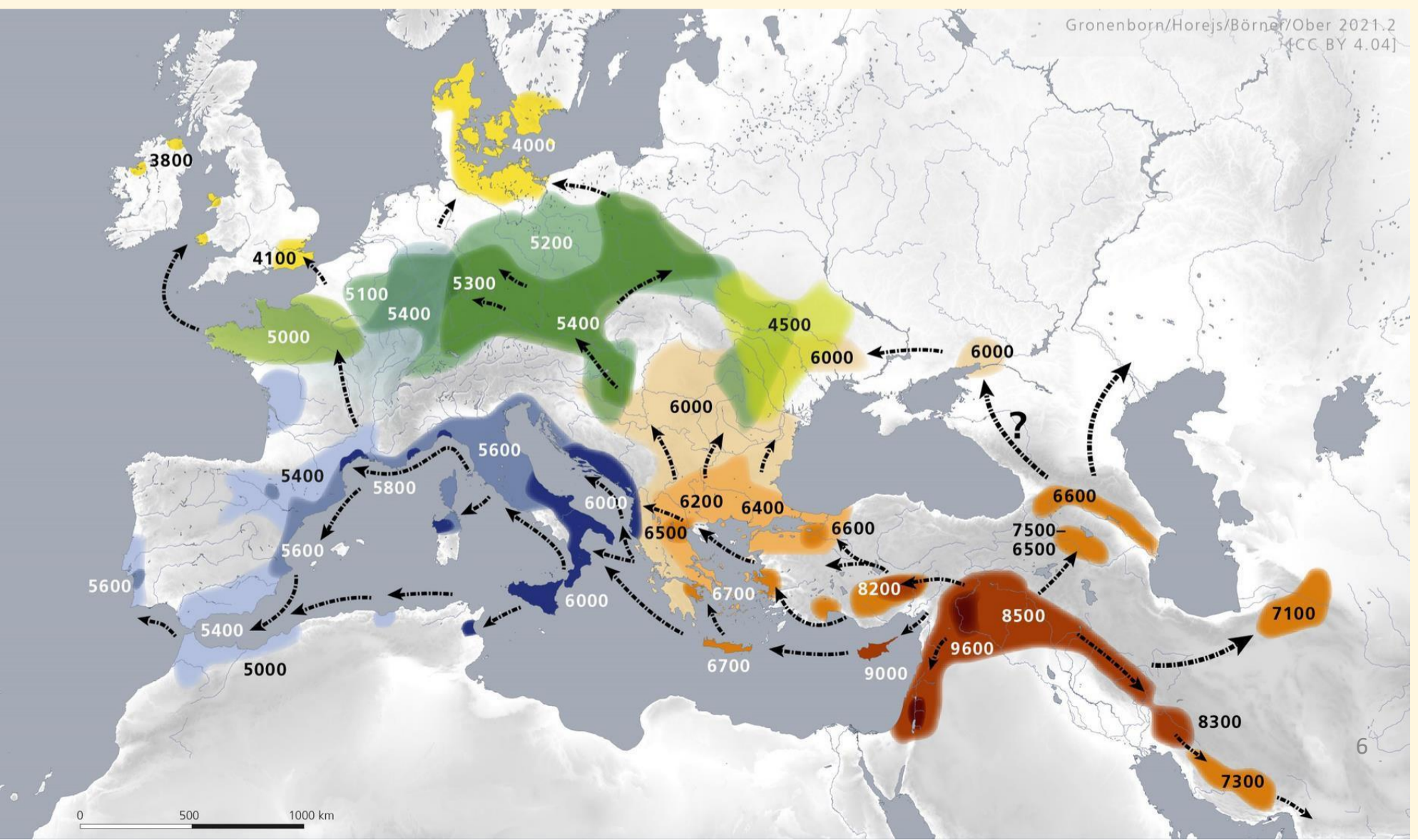
Una mica més tard començarà la **domesticació** d'alguns animals al Pròxim Orient, com el mufló (*Ovis orientalis*), la cabra (*Capra aegagrus*), l'ur (*Bos primigenius*) i el senglar (*Sus scrofa*). Després, amb la selecció de les cries a partir de criteris com la velocitat de creixement, la mida, el tipus de vegetació que podien menjar, etc., en poc de temps aquells animals salvatges es van convertir en els animals que coneixem ara (ovella, cabra, bou i porc). Per tant, a partir d'aquest moment, aquestes comunitats disposen d'algun recurs més, com ara la **llet**; i la carn i la pell quan decidien sacrificar algun animal. Més tard apareixerà la llana, però encara no sabem quan exactament, ja que l'ovella salvatge hauria tingut pèl; els científics estan realitzant experiments en aquests moments per tractar d'esbrinar quan les ovelles van començar a produir llana.

Tradicionalment, s'han debatut dues possibilitats de com es va estendre el Neolític. La primera suposa, que la idea del neolític és la que va arribar a Europa, a través del comerç entre pobles. La segona teoritzava, que pobles neolítics van arribar a Europa, on van instaurar la seva cultura neolítica. Més tard, aquests pobles es van barrejar amb la cultura i gent que ocupava el territori prèviament.

Anàlisis genètics han pogut determinar que la segona teoria és la correcta. Pobles del Pròxim Orient van arribar a Europa, on es van instaurar amb els seus cultius i animals domèstics. Aquests pobles es van barrejar amb les poblacions locals, addicionalment es van domesticar animals i cultius europeus de la mateixa manera que s'havia fet al Pròxim Orient.

Europa, en aquell moment, estava coberta de boscos. Per tal de plantar els cultius, primer van haver de talar els boscos. Per aquest motiu apareixen les primeres destrals neolítiques, eina que es convertirà en element clau per la expansió del neolític.

Eines del Neolític

Durant el neolític, sorgiran un grup d'eines noves, dissenyades per les tasques d'agricultura i ramaderia.

Una de les noves tècniques de producció d'eines durant el neolític, és la indústria lítica polida. Dintre d'aquest tipus d'indústria trobem una gran varietat d'eines: destrals, aixades, molins, morters, martells de miner, cisells, gúbies, vasos de pedra, ídols, braçalets d'arquer, denes de collar, etc.

Per la fabricació de destrals o aixades, la cadena operativa consta de dues parts. Una primera part on, un cop seleccionada la matèria primera, s'utilitza la percussió per afinar i donar forma a l'eina. Un cop obtinguda una silueta similar a la del resultat final, es fa servir l'abrasió per aconseguir una superfície llisa, brillant i amb fil, és a dir, una superfície polida.

La destreal de pedra polida s'empra en la tala d'arbres, un fenomen propi del neolític davant de la necessitat de crear nous terres de cultiu. Però, s'han trobat un conjunt de destrals que no presenten marques d'ús.

Aquestes destrals, normalment realitzades en matèria primera de localitats llunyanes, segurament tenia un valor com a objecte de prestigi, i en alguns casos s'han trobat com a part de l'aixovar d'un individu.

Una de les altres eines emblemàtiques del neolític és la falç. Eina per tallar cultius.

La forma tradicional de la falç, és una eina amb el ganivet en forma de corba. D'aquesta manera es facilita el tall d'un feix de blat. Durant el neolític es realitzaven falç d'aquest tipus, amb un ganivet allargat realitzat amb sílex, o realitzat amb làminetes de sílex petites que cobrien la corba de la falç.

De totes maneres, aquests no són els únics dissenys. Al jaciment de La Draga (Banyoles, Catalunya), s'ha preservat la fusta. D'aquesta manera podem observar diferents tipus emmanegament de les falç, amb formes molt diferents de les que utilitzem avui en dia.

Reconstrucció d'una falç neolítica (CC0). Dos falç del jaciment de La Draga. Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles.

Tot i les noves tasques del neolític, la caça i recol·lecció continuarà. Són activitats fonamentals per completar la dieta i obtenir recursos com la pedra i fusta necessària per la fabricació d'eines.

L'eina més utilitzada per la caça durant el neolític és la fletxa. Trobem noves formes de puntes de fletxa per tal de millorar la seva eficàcia.

Cap a finals del neolític, trobem un augment dels conflictes bèl·lics entre pobles, amb l'arc i la fletxa com a arma principal. Segurament es deu a una competició pels recursos i territoris.

Sedentarisme

El fet de començar a **conrear** plantes com ara sègol, blat, ordi o llenties va fer que les poblacions restessin al territori on conreaven; allà construïren cabanes en **campaments fixos o poblats** i esdevingueren així **sedentaris**. El sedentarisme i la producció d'aliments portarà canvis molt importants a nivell econòmic i social.

A poc a poc, la gent anirà concentrant-se en grups de cabanes que acabaran esdevenint poblats. La lluita pels recursos (terres de conreu, pastures o bens de bescanvi) farà que, al final del neolític, les evidències de **conflictes bèl·lics** siguin més abundants. Com a resultat, els **sistemes defensius** d'aquests **poblats** seran cada vegada més importants (tanques, murs, fosses perimetrals, etc.).

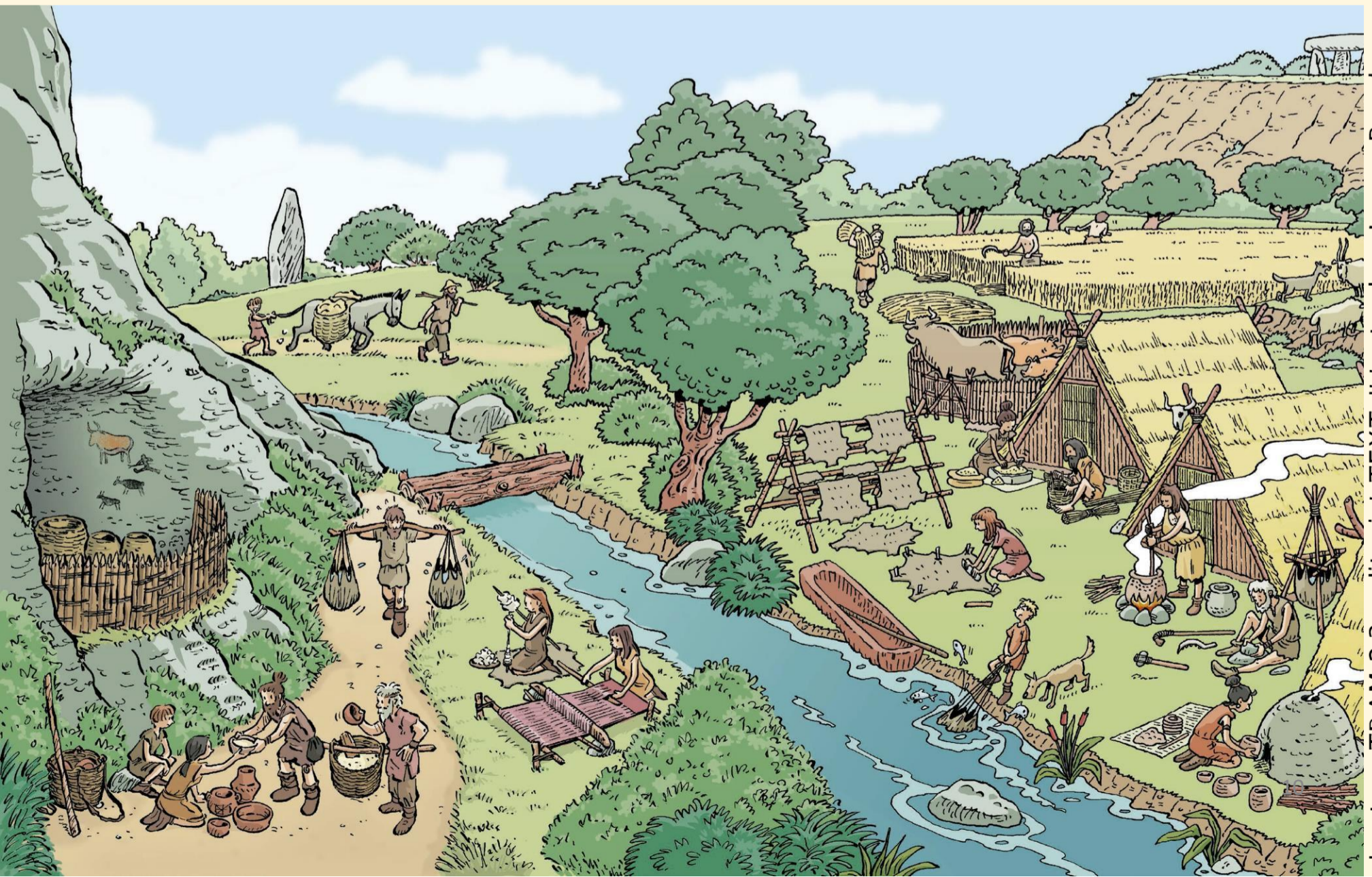

Comerç

Apareixen figures com els/les **comerciants**, persones que es dedicaven a comerciar materials entre territoris (sílex, mel, roques rares, variscita per a fer ornaments, sal, etc.), així com els primers **artesans especialitzats**, que bescanviaven els seus productes especialitzats per uns altres.

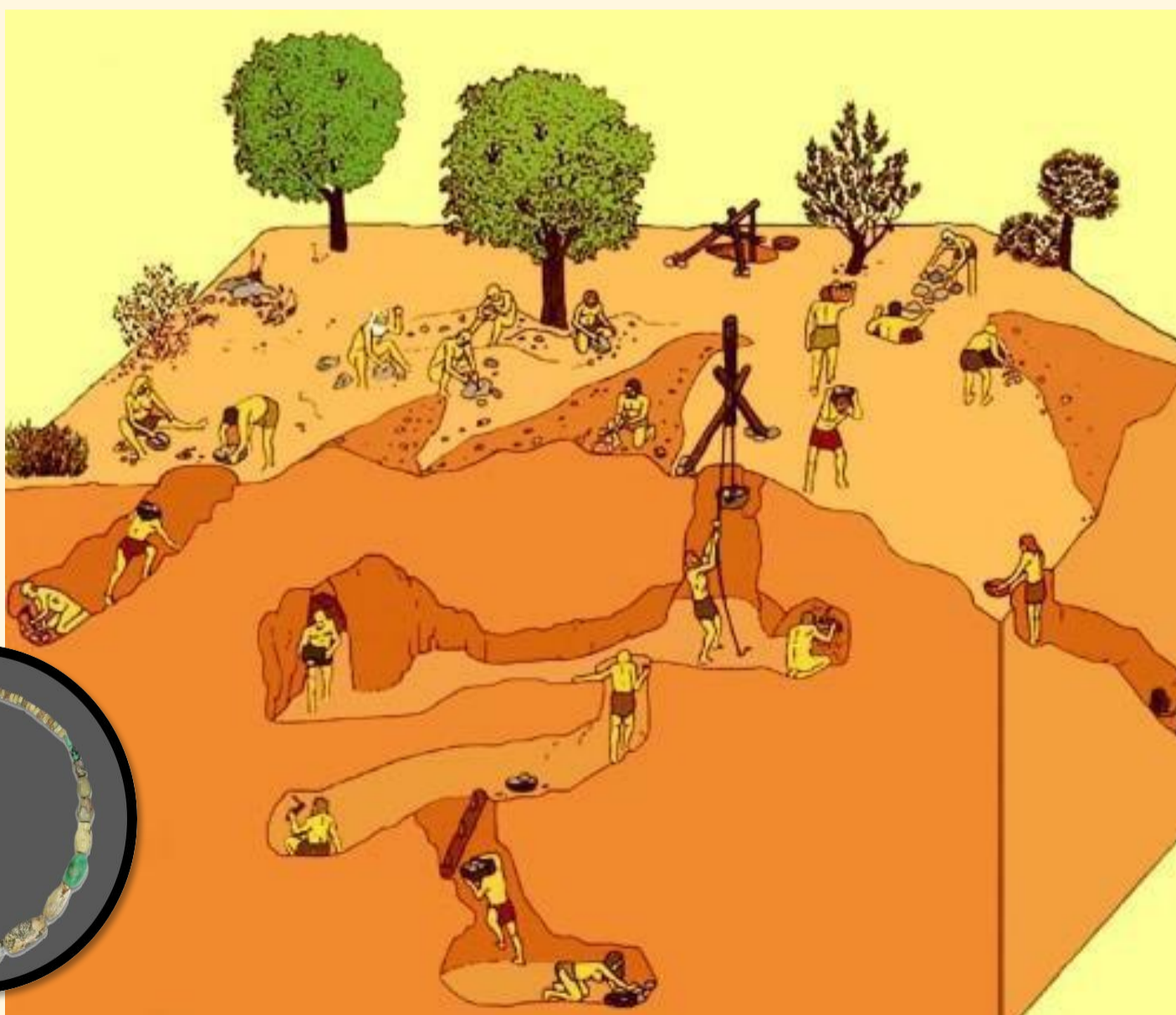
Amb els/les artesanes especialitzades comencem a veure una **divisió de treball** per gènere. A una granja neolítica hi ha molta feina, s'han de cuidar els cultius i els animals, preparar i cuinar el menjar, cosir la roba, etc. La divisió de les tasques és indispensable.

El neolític és un temps de canvi en les relacions comercials. Hi ha pobles, que degut a la riquesa d'algun material preuat al neolític, decideixen dedicar-se a la extracció i preparació d'aquests materials; que intercanvien pel menjar i altres necessitats.

Per exemple, a Catalunya s'han trobat peces d'obsidiana, una roca volcànica molt tallant, i que van ser transportades des de l'illa de Sardenya. Com a resultat d'aquesta demanda de materials minerals apareixerà la **mineria**, així com comunitats especialitzades que aprofitaran els recursos de l'entorn, amb els quals comerciaran.

Un exemple el tenim a les mines de Can Tintorer (Gavà, Barcelona), on al neolític mitjà s'explotaran les mines de **variscita**, una pedra de color verd que serà molt demanada per a elaborar collars i ornaments personals. Aquesta intensificació del comerç portarà a la necessitat de tenir materials bescanviables, petits i valuosos, per tal de poder dur-los a sobre en les caminades que es feien per a transportar els materials. Aquí, materials com la variscita, l'ambre o altres pedres ornamentals van poder tenir un paper important com a moneda de canvi, en forma de penjolls i denes de collar.

Il·lustració Parc Arqueològic Mines de Gavà

Ceràmica

Durant el neolític, la producció dels camps de conreu requereix la creació de llocs d'emmagatzematge, per guardar el menjar excedent.

Comencem a trobar sitges, zones on s'emmagatzemava el cereal excedent. També s'utilitzen recipients, realitzats amb materials vegetals, pedra o argila. Aquest últim material portarà a la producció de recipients de ceràmica, que es convertiran en peces representatives del neolític.

La ceràmica es fa servir per fer molts objectes, per exemple: vasos, recipients d'emmagatzematge, olles per cuinar, plats, llums, etc.

En el cas de les olles per cuinar i els recipients d'emmagatzematge, a vegades fan servir nanses per poder penjar-los en llocs elevats. Penseu que han de protegir el menjar de ratolins i altres animals!

Hi ha diferents mètodes per fer els recipients de ceràmica, però una de les maneres més usades és la "Tècnica de xurros", es tracta de realitzar xurros de ceràmica que a poc a poc van formant l'alçada del pot. Finalment, fent servir les mans s'uneixen els xurros creant una superfície llisa.

D'aquesta manera, trobem en la ceràmica, una representació de la cultura artística dels pobles neolítics.

La ceràmica que usen a diari acostuma a ser molt senzilla, però també trobem ceràmica decorada i amb formes més complexes. Aquest tipus de ceràmica, segurament es feia servir en festivitats, rituals o com a objectes de prestigi en l'aixovar d'individus del neolític.

A la península Ibèrica, fa uns 7000 anys arribaran els primers exemples de ceràmica cardial. Un tipus de ceràmica amb decoracions impreses, fetes amb petxines, ossos, eines de fusta, pintes, o qualsevol element que tinguessin a mà.

Els atuellis de ceràmica poden arribar a ser molt complexes. A la cova de l'or de Beniarrés (Alacant) es va trobar un vas geminat, un tipus de forma molt curiosa i que s'ha trobat amb diferents funcionalitats. Igualment, a les mines de Can Tintorer (Gavà), s'ha trobat un vas decorat amb una forma antropomòrfica, hereva de les escultures antropomòrfiques del paleolític superior.

Exemple decoració ceràmica cardial.
Alfarilici.com

Venus de Gavà. Museu de Gavà

Vas geminat de la Cova de l'Or. Museu de Prehistòria de València.

Rituals i art

Durant el neolític, les expressions artístiques continuen, però trobem grans diferències amb l'art del paleolític.

Durant el neolític l'estil artístic es caracteritzarà per la simplicitat i el simbolisme. El tema principal canviarà dels animals a l'ésser humà, que es convertirà en la figura protagonista de la majoria de les pintures.

A l'arc mediterrani trobem dos estils artístics coetanis. L'art llevantí i l'art esquemàtic.

L'art llevantí es caracteritza per escenes de caça, dansa, recol·lecció, etc. Dibuijades amb un estil molt estilitzat.

L'art esquemàtic, és un estil amb formes molt simples, amb representacions d'humans i animals reduïts a unes línies bàsiques.

Troblem representat aquest art simbòlic en coves i abrics, així com en els recipients ceràmics que produïen.

Art Llevantí de la Cova dels Moros (El Cogul).
Exposició Museu de Gavà [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Art esquemàtic de la Cova de la Vila de la Febró. Foto:
Maria D. Guillén IPHES-CERCA

Durant el neolític apareix el megàlit. Una construcció prehistòrica realitzada amb un a diversos blocs de pedra, de gran mida. Trobem construccions d'aquest estil en diverses zones del món. Les més antigues, trobades a l'est de Turquia (Göbekli Tee, Nevali Çori i Nahal Hemar) tenen datacions de fa 11.000 anys, en les fases inicials del neolític.

A Europa, els tipus principals de megàlit són el menhir i el dolmen, a vegades s'agrupen per formar construccions de gran complexitat, com els dòlmens de corredor i càmera o els cromlech, en forma circular (Stonehenge).

Stonehenge. Andre Pattenden (Comisión English Heritage)

Tot i que la seva funció del megàlit no està del tot clara, el que si que sabem és que són construccions que requeririen la organització i col·laboració d'un grup gran de gent. El que ens indica el creixement dels pobles del neolític i l'inici de les organitzacions jeràrquiques.

El món funerari també anirà canviant al llarg del neolític. Al principi, els enterraments seran individuals, en fosses o aprofitant **sitges** que no ja no s'utilitzen, i quasi sempre tindran **aixovar**. A partir del neolític mitjà ja trobem enterraments col·lectius, amb diferents cobertures (**dòlmens, cistes i fosses col·lectives**) i es comencen a veure diferències en els enterraments i els aixovars, la qual cosa suggereix que hi ha un augment de la diferenciació social (jerarquia).

Dolmen de la Vila de la Gola dels Bous (Segarra, Solsonès)

Enterrament neolític localitzat al terme de Vimbodí i Poblet. Museu Comarcal de la Conca de Barberà.

El final del Neolític

El neolític acaba amb el sorgiment de la Edat dels Metalls, quan es descobreix com forjar el metall. El primer metall serà el coure, del qual hi ha evidències del seu ús com a element decoratiu des de fa més de 9.000 anys. No serà fins fa uns 7.000 anys que comencem a trobar foneria d'aquest metall, cosa que indicaria que ja coneixen el procés. Posteriorment, aquesta tecnologia s'anirà estenent i a poc a poc anirà substituint les tecnologies de pedra.

Oficialment, la prehistòria acaba quan apareixen els primers textos escrits. Els textos més antics, reconeguts per la comunitat científica com a escriptura, són de fa uns 5.000 anys, i es van trobar també a l'Orient Pròxim. Es coneixen algunes combinacions de símbols anteriors, però no hi ha consens en la seva antiguitat ni en el seu caràcter.

Societats Agràriques. Vida quotidiana. Imatge de Miguel Salvatierra (Pastwomen)

Glossari

- Aixovar: ofrena funerària. Durant el neolític, serà freqüent trobar objectes rituals als enterraments, normalment eines com ara ganivets, ornaments o materials exòtics portats de lluny.
- Ceràmica: la ceràmica és el producte de donar forma a l'argila i coure-la en un foc o un forn, a més de 400-500 graus de temperatura, amb unes condicions específiques (les formes d'argila han d'estar assecades i la cocció ha de ser gradual). El resultat és un enduriment i estabilització de l'argila, que la fa impermeable i resistent. La ceràmica suposarà una millora molt gran de les condicions alimentàries, tant per a poder cuinar com per a poder emmagatzemar els aliments durant més temps.
- Megàlit: estructura funerària construïda amb gran roques (lloses), a mode d'una petita casa, i que podia tenir un corredor d'accés. A l'interior es dipositaven els cossos humans, normalment amb unes ofrenes (aixovar). Seran propis del neolític, encara que es coneixen alguns exemples del mesolític, ja fa més de 7.000 anys, seran més abundants a partir del 6.000 abans del present.
- Mesolític: és un període curt entre el final del paleolític i l'inici del neolític (aproximadament dels 12.000 als 7.000 anys abans del present). No hi ha consens en la definició d'aquest terme, que segons l'escola acadèmica pot ser matisat o fins i tot substituït per epipaleolític.

- **Obsidiana:** roca d'origen volcànic que té un aspecte vidriós. Es forma quan les erupcions volcàniques es produeixen en ambient marí o just al litoral, i hi ha una enorme quantitat d'aigua per a refredar ràpidament aquesta lava. Com a resultat, es produeix l'obsidiana, una roca que, treballada degudament, pot generar fulles finíssimes que tallen 10 vegades més que un bisturí de cirurgia.
- **Sedentarisme:** quan un grup humà estableix la seva residència de forma permanent en un mateix lloc. Normalment, aquest procés es produeix durant el mesolític i especialment durant el neolític. El sedentarisme apareix quan algunes poblacions comencen a explotar alguns recursos vegetals de manera sistemàtica. Aquest estadi inicial estaria lligat a la recol·lecció sistemàtica d'aquests vegetals, durant el període mesolític. Més tard, van començar a conrear-los, i així es va afermar encara més aquest sistema de fer poblats permanents.
- **Sitja/sitges:** són recipients excavats a la roca o al terra, sovint dins dels poblats, que servien per a guardar aliments (normalment gra de cereals). Moltes van ser reutilitzades després, tant com a abocadors (per a llençar-hi les deixalles) o com a lloc per a soterrar persones.